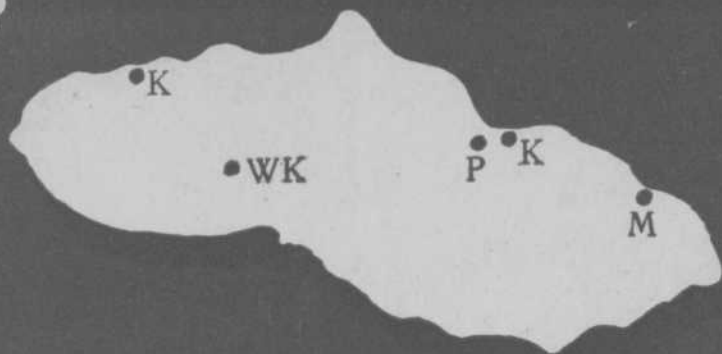

B2 H 195

SOEMBA-ZENDING

DOOR

S. DOUMA

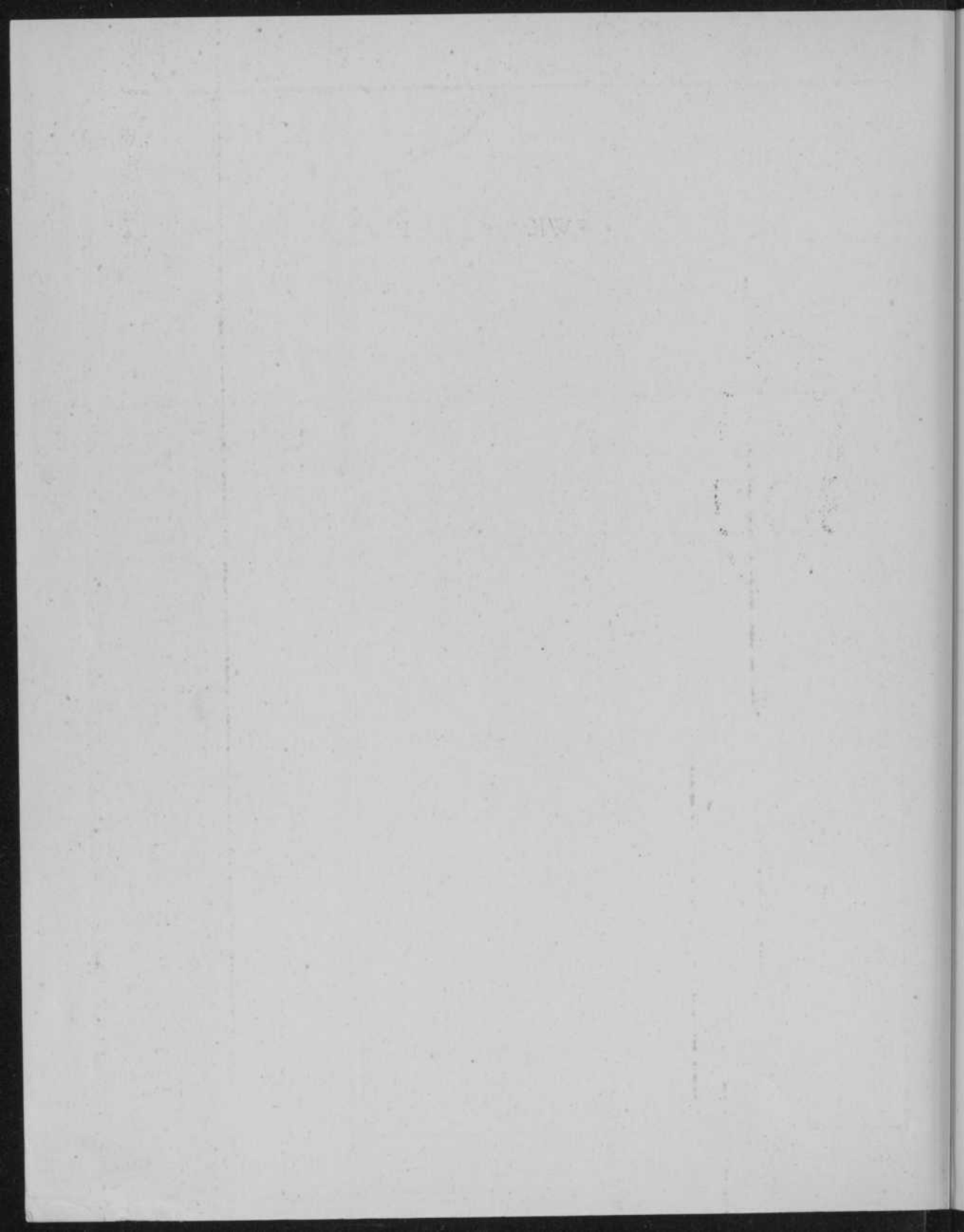
*Wolphaerts bocht
493 a*

HOOFD DER CHRISTIAAN DE WETSCHOOL, ROTTERDAM (Zuid)

UITGAVE VAN: G. D. SCHOEMAKERS, ROTTERDAM (Zuid)

Prijs met kaartjes f 0.75.

M.H. 195

SOEMBA-ZENDING

DOOR

S. DOUMA

HOOFD DER CHRISTIAAN DE WETSCHOOL, ROTTERDAM (Zuid)

†

UITGAVE VAN: G. D. SCHOEMAKERS, ROTTERDAM (Zuid)

[ca 1932]

BIBLIOTHEEK THU-KAMPEN

0023 7023

SOEMBA-ZENDING

BOOR

S. DOUMA

HOOFD DER CHRISTIAN DE WERKZONNEN, ROTTERDAM 12-11

F

BEZWAAR VAN DE ZOLDEWAKERS ROTTERDAM 12-11

12-11

De zorg der Oost-Indische Compagnie voor het geestelijk welzijn der Indische bevolking.

De eerste Europeanen die Indië ontdekten, zijn de koene Portugeezen geweest.

± 1500—1600
R.K. Missie.

Op hun schepen namen ze monniken mede, die dikwijls met toewijding hun zendings-arbeid hebben verricht, gedreven door de zucht de invloedssfeer hunner kerk te vergrooten. De eerste Zending in ons tegenwoordig Oost-Indië is dus Roomsch-Katholiek en wordt meestal Missie genoemd.

De periode, waarin de Portugeezen hun invloed op Indië konden doen gelden, duurde ongeveer van 1500 tot 1600 en omvat dus een tijdperk van honderd jaar.

Het middelpunt van hun gezag vestigden de Portugeezen te Goa en vandaar uit werd alle handel en dus ook de Zending gedreven.

Goa.

Xaverius 1506—1552.

Als een machtige zendingsfiguur uit dat tijdperk, steekt Xaverius boven allen uit. Geboren uit een oud-adellijk Spaansch geslacht, gaat hij voor voltooiing zijner studie naar Parijs. Hij schijnt eenigen tijd Luthersche neigingen gekoesterd te hebben, maar komt weldra onder den invloed van Loyola.

Xaverius
1506—1552.

Een sterk ascetische neiging (onthouding) openbaart zich allengs bij hem en heel zijn volgend leven is één aandoenlijke worsteling om 't vleesch, het lichaam, te dwingen tot onderwerping aan den geest.

De gewrichten met pezen omwoeld om zich te pijnigen, gaat hij in 1535 te voet van Parijs naar Venetië. Onderweg, uitgeput door vermoënis en pijn, wordt hij zeer ernstig ziek en herstelt als door een wonder.

Nog vuriger laait dan de liefdevlam op.

In 1541 begeeft hij zich per schip naar Goa, weigert den welvoorzien d'isch, maar voedt zich met het weggegoorpen brood der scheepelingen. Hij slaapt boven op 't dek bij den grooten mast, met 't hoofd op een bundel touw.

1541 Indië.

Met een schel in de hand loopt hij door de straten, zegt de tien geboden, de twaalf artikelen en 't Onze Vader op en doopt er velen.

Parawa's. Na eenige maanden arbeid te Goa, werkt hij ruim twee jaar onder de parelvischschers of Parawa's aan de Zuidpunt van Voor-Indië. Om de offergedachte, die zijn leven verteert te bevredigen, zoekt hij gevaar en vervolging.

1e Zendingsreis 1545—'49 Molukken. In 1545 doet hij een zendingsreis door Indië. Zijn weg gaat over Malakka, waar hij tegen de zedeloosheid der Portugeezen getuigt, naar de Molukken.

Hij werkt op Ambon en Halmaheira (n.l. Ternate en Moro) met voorbeeldelooze toewijding en keert daarna naar Malakka terug.

2e Zendingsreis 1549—'52 Japan. Daar ontmoet hij een jonge Japannees en de bekeeringsijver drijft hem in 1549 tot een bezoek aan Japan.

Men zegt, dat hij eenmaal, om een edelman het spotten te verleen, zichzelf deerniswekkend geeselde en dat hij, ziende de vruchten van zijn arbeid onder de Parawa's, meermalen in vervoering uitriep: „het is genoeg Heere; het is genoeg”.

Twee jaar werkt hij in Japan.

Op den terugkeer naar Goa sterft hij 1552 en wordt door de R.K. Kerk als de Apostel van Indië verheerlijkt. Den invloed van zijn arbeid op meer dan één terrein (o.a. op Halmaheira) heeft de Protestantsche Zending, na meer dan 300 jaar, toch nog bij de bevolking kunnen terugvinden. Het is 't bewijs, dat het Evangeliezaad kiemkracht behoudt na eeuwen.

O.-I.-Compagnie ± 1600—1800.

O.-I. Compagnie ± 1600—1800. De opringende Hollanders verdrijven overal de Portugeezen en de O.-I.-Compagnie, opgericht in 1602, doet overal zijn invloed gelden.

Voor 't crucifix komt de Bijbel en de gevonden Christenen worden gewoon tot de Gereformeerde Kerk gerekend.

Op de honderd jaren R.K. Missie (1500—1600), volgen nu ongeveer tweehonderd jaren Gereformeerde Zending, gedreven en bekostigd door de O.-I.-Compagnie. (1600—1800).

Het eerste stuk, dat spreekt van de Zending is de instructie (opdracht) van den Gouverneur-Generaal Pieter Both, hem uitgereikt 14 November 1609, waarin hem wordt opgedragen, alles te doen „om den O.-I. handel tot verbreiding van den naam van Christus, zaligheid der onchristenen eere en reputatie van onze natie, ten profijt van de Compagnie” te bevestigen en te vergrooten. De eerste Gereformeerde predikant in Oost-Indië was een Vlaming: Caspar Wiltens van Antwerpen.

Java.

Java. In 1596 werpt het eerste Hollandsche schip het anker voor Jacatra, dat wegens voortdurend verzet door Jan Pieterszoon Coen geslecht, in 1621 opnieuw verrees onder den naam van Batavia. Reeds in 1615 krijgen de Hollanders hun eersten predikant in Ds. Hulsebos. In den

Kerkeraad te Batavia had de Regeering, door haar vertegenwoordiger veel invloed en dit gaf tot voortdurende verwickelingen aanleiding. Batavia 1615
1e pred.

Eigenaardig is 't, dat de Regeering soms trouwer schijnt dan de Kerkeraad. Althans de Regeering verwijt den herders, „dat ze de schapen niet kennen” en kapittelt den Kerkeraad omdat een niet-belijdend lid tot ouderling werd gekozen, ja spoort zelfs aan tot gehoorzaamheid en ijver in Gods Koninkrijk!

De gemeente breidt zich voortdurend uit. Om de evangelisatie aan te moedigen, keerde de O.I.C. twee kronen (4 gulden) uit aan ieder „Indiaens persoon”, die zich liet doopen. In haar hoogsten bloei, die evenals bij alle Geref. Kerken in Indië, omstreeks 1700 valt, telde Batavia zelfs 17 predikanten.

Na 1700 treedt langzamerhand het kerkelijk verval in en in 1808 is 't aantal predikanten weer teruggevallen tot één. 1—17—1.
predikant.

Opgaan (1600) blinken (1700) en verzinken (1800) is 't algemeene lot, waarin schier alle Kerken deelen.

Eerst in 1753 krijgt Semarang en in 1785 Soerabaja haar eersten predikant. De O.I.C. werkte bij de groote eilanden met handel en Zending enkel aan den rand. Aan den arbeid onder de bevolking: de Soendaneezen (in West-Java), de Javanen (in Midden-Java) en de Madoereezen (in Oost-Java) is wel gedacht doch nooit gedaan. Gedacht, niet
gedaan.

Een eigenaardige uitzondering vormt de inlandsche gemeente te Depok 1714.
Depok 1714.

Daar vinden we dus voor 't eerst de gedachte van evangelisatie door middel van landbouw en ontginning, een gedachte, die later herhaaldelijk door de Zending is toegepast. Ontginning.

Ambon.

Oorspronkelijk heerschte op alle Indische eilanden het heidendom. (Animisme genoemd). Ambon.

Het eerste drongen de Hindoe's, vanuit hun stamland Azië, de O.I.-eilanden binnen. Daarop brachten de Mohammedanen, meest handelaars, overal langs de randen der eilanden hun geloof. Daarop volgden de Portugeezen met de R.K. Missie, die op haar beurt weer gevolgd werd door de Gereformeerde Zending der Hollanders.

Dit opvolgingsproces vinden we ook terug op Ambon, midden in de Molukken. De Islam of leer van Mohammed wordt er in 1510 met geweld ingevoerd door handelaars vanuit Ternate.

De Portugeezen komen er in 1532 en ook Xaverius heeft er gearbeid. Daarna herstellen de Mohammedanen zich weer.

In Ternate heeft zich een machtig Mohammedaansch rijk gevormd onder den koning Haïr. Op Ambon trachtte Laulata, op last van koning Haïr weer den invloed te herwinnen. Een vreeselijke vervolging breekt er los over de jonge Christen-gemeente op Ambon, ongeveer 1558—68. Vervolging.

Rijst-Christe-
nen. De verdrukking der Portugeezen moede, roept men op Ambon in 1605 de hulp in der Nederlanders, de blanke vijanden der Portugeezen. In 1611 krijgt Ambon zijn eersten Gereformeerden predikant in Jan Maertsen. In 1619 bezoekt Jan Pieterszoon Coen Ambon en bepaalt, dat elke schoolleerling per dag voor vergoeding van tijd en arbeidsverlies één pond rijst ontvangen zal.

Deze bepaling heeft goed gewerkt.

Kweekschool
1620. In 1620 reeds werd op Ambon door Ds. Danckaerts een kweekschool voor inlandsche onderwijzers opgericht. De Amboineesche onderwijzers hebben een belangrijk aandeel gehad, in den bloei, ook der latere Zending.

Een der ijverigste predikanten op Ambon is Ds. Valentijn geweest en óók Ds. Heurnius heeft er gearbeid.

In zijn bloeitijdperk telde Ambon zelfs 5 predikanten. De Hollandsche gemeente telde omstreeks 1700 ruim 1000 leden en had als moeder-gemeente vele kleinere gemeenten rondom zich, te samen tellende ruim 12000 Christenen.

Met den predikanten nood treedt dan in de 18e eeuw het reeds genoemde verval in.

Op Ambon heeft de Zending der O.I.C. haar meeste krachten ontwikkeld.

Ceram.

Ceram. Op Ceram ondervond de Zending gedurig tegenwerking van het zoogenaamde „Kakehanverbond”, dat, gevormd door priesters, zich verzette tegen alle vreemde inmenging.

Kakehan. Ds. Brund heeft vanaf 1645 op Ceram gewerkt.

Voortdurend vinden we vermeld den naam van den landvoogd De Vlaming van Oudshoorn, die soms door woord en daad de Zending krachtig steunde, maar ook niet opzag tegen krasse maatregelen.

Vernietiging v.
boomen. Onder zijn leiding werd, om de prijzen op te drijven de kruidnagelboom op vele eilanden uitgeroeid, waardoor de bevolking verarmde. Bij het verzet daartegen liet hij een Christen onthoofden op Ambon en daarna vierendeelen!

Telkens zien we dus, dat de verkondiging van het Evangelie, dat de zielen voor Christus wil winnen, moet lijden onder onrechtvaardige maatregelen, genomen in naam van zoogenaamde handelsbelangen. In dat opzicht moet de Zending nog dikwijls zuchten om de zonden der vaderen. Ceram is voor 't Evangelie nooit krachtig bewerkt.

Ternate bij Halmaheira.

Ternate. In 1465 vestigt zich een Mohammedaansch koopman op het vulkaan-eiland Ternate, dat later een middelpunt wordt van Mohammedaansch gezag, dat zich uitstrekt over al de Molukken.

Moro. De koning van Moro, het Noordelijk eiland van Halmaheira, bevreesd voor de Mohammedanen, vroeg de hulp der Portugeezen in 1534 en zóó

opende zich hier „een groote deure” voor het Christendom. De Moro-Christenen waren eigenlijk de eerste inlandsche Christenen.

Voortdurend kwelden de Mohammedanen de Moro-Christenen. Daarom doodden de Portugeezen de moeder van den Mohammedaanschen koning Haïr uit Ternate. De Mohammedanen namen daarop weer bloedig wraak op de Moro-Christenen.

Dit bloedbad in 1535 wordt de Moluksche Vesper genoemd. Als Xaverius in 1546 op Ternate komt, gaat hij óók naar Moro, waar hij zegenrijk werkt en zijn optreden een geweldigen indruk achterlaat. Moluksche Vesper 1535.

Op ongeveer 30 dorpen vinden we dan 30.000 Christenen, een getal, dat iewat fabelachtig klinkt.

In 1553 breekt vanuit Ternate nogmaals een Mohammedaansche vervolging los over de Moro-gemeenten en verwoest veel van den arbeid van Xaverius. Langzaam stierf sedert dien het Christendom in Moro weg. Na-Vesper 1553.

Toch vond men er — dit is het verrassende — driehonderd jaar later nog sporen van Xaverius' arbeid en thans heeft de Utrechtsche Zendings-Vereeniging hier op dezelfde plek een veelbelovend arbeidsveld. U.Z.V.

Op Ternate kregen de Hollanders later ook een vestiging. Eén der predikanten Ds. Candidius, die er in 1626 arbeidde, werd teruggedroeven, omdat hij ernstig protesteerde tegen den ontuchtigen levenswandel van den Hollandschen landvoogd Le Febre. Ook dit somber feit werpt een droevig licht op de toestanden, die daar heerschten, maar doet te scherper uitkomen, dat mannen met heiligen ijver en hoogen moed de zaak der Zending hebben gediend. Ds. Candidius 'n moedig man.

Batjan.

Ook op Batjan hebben de Hollanders gearbeid, doch de verwaarloozing wegens achteruitgang der zaken, wordt hier wel 't meest schrill belicht door 't feit, dat een oud blad van een Maleischen Bijbel ten slotte, de eenige Christelijke rest was, die men er aantrof. Batjan.

De Minahasa op Celebes.

Menado (verzamelplaats) op Noord-Celebes is oorspronkelijk een Spaansche of Kastiliaansche nederzetting. De Portugeesche monnik Magellaens, schijnt hier omstreeks 1568 voor 't eerst het Christendom te hebben gebracht. Minahasa. Magellaens.

Op den uitersten Noord-arm van dit eiland leefden in 't binnenland onafhankelijke vorsten.

Bevreesd voor de Mohammedanen, die van twee kanten, vanuit Makassar ('t Z.) en vanuit Ternate ('t O.) opdrongen, sloten de inlandsche vorsten samen een verbond (Mahasa of Minahasa).

Ongeveer 1655 zenden ze gezanten naar de Hollanders op Ternate en roepen hun hulp in, tegen de Kastilianen. Gezanten.

De Kastiliaansche vloot, uitgerust in de haven van Manilla, werd

door Simon Cos verslagen en de Spanjaarden trokken zich sindsdien voorgoed terug.

De Hollanders behandelden de inlandsche hoofden steeds als een soort onafhankelijke vorsten en sloten in 1679 hun eerste verdrag met hen.

Schuil- en
schermhoede.

Nog steeds schuw voor de opdringende Mohammedanen, zochten ze omstreeks 1700 de schuil- en schermhoede der prinsenvlag. Hier drong uit vrees der bevolking dus 't Mohammedanisme niet door en dit verklaart de verrassende ontwikkeling, die we later in de Minahasa op Zendingsgebied zullen aantreffen.

De vuurproef
doorstaan.

In 1677 kreeg Menado haar eersten vasten predikant in ds. Caheing. Men leerde de bevolking zelf zorgen voor hun school- en kerkgebouwen en dat is ook mee een der redenen, waardoor de Christelijke Zending de treurige inzinking omstreeks 1800 doorstond.

De Sangir-eilanden.

Sangir.

Ten Noorden van de Minahasa liggen de Sangir- en Talaud-eilanden, die dikwijls bezoek kregen van de predikanten vanuit Menado.

Witte oogst.

Het Evangelie vond hier een geschikten bodem, zooals blijkt uit een zendingsrapport, dat spreekt van een „witten oogst”.

Die voorspelling is juist geweest.

Thans vindt men er een heerlijk arbeidsveld met veel Christenen.

Makassar.

Makassar.

De Mohammedaansche handelaars uit Makassar, bekend door heel Oost-Indië als moedige zeevaarders, verzetten zich met alle middelen tegen de Christelijke Zending. Hoewel één predikant, ds. v. Beek, er zelfs 19 jaren onafgebroken werkte, zag de Zending er onder de „hardnekkige Mooren” bitter weinig vrucht.

Banda.

Banda.

Vroeger trof de O.I.-Compagnie op de Banda-eilanden een dichte bevolking aan, die op ongeveer 15000 geschat wordt. Deze eilanden, waarop de notemuskaatboomen welig tierden, hebben bitter geleden door opstand, straoefening en vernietiging der vruchtboomen door de O.I.C.

Bloeyende.

Toch wordt de gemeente ons (en dat is een uitzondering) beschreven als „zeer heerlijk bloeyende”. Evenwel wisselden de predikanten te sterk. Binnen de honderd jaren gingen en kwamen er 33 predikanten!

Eén der bekendste predikanten, die er omstreeks 1688 arbeidde, is de volijverige ds. Valentijn geweest.

Er werd degelijk catechetisch onderwijs gegeven en er werden strenge doopvragen gesteld.

Op de vraag door den Gouverneur-Generaal Carpentier in 1625 gesteld, hoe 't best heidenen en Mohammedanen tot Christus te brengen gaf de Kerkeraad op Banda vier middelen aan de hand :

- 1e Verbod van den Mohammedaanschen godsdienst.
 - 2e Stipte Zondagsviering.
 - 3e Bevordering van schoolonderwijs.
 - 4e Een controleur, die op stipte naleving zou toezien.
- Alle vier werden toegestaan.

Timor.

Ook op 't eiland Timor, dat ongeveer 400.000 inwoners telde, heeft Timor. te Koepang een kerk gestaan en af en toe was er een vaste predikant.

Savoe.

Op Savoe waar we ons in 1670 vestigden, vinden we in 1760 zelfs Savoe. vijf gemeenten met ruim 800 Christenen.

Savoe is later van belang voor de Zending der Gereformeerde Kerken, door de overplaatsing van inwoners naar Soemba. Zoo'n overplaatsing heet kolonialisatie.

Flores.

Op Flores of Ende (later bekend om de rooftochten der Endenezen Flores. op Soemba) deed de O.I.C. weinig aan de Zending.

De bevolking, geschat op 250.000 week naar 't binnenland. Tevergeefs pleitte de reeds meergenoemde ds. Heurnius, die zelf 15 jaar in Indië arbeidde, op de Classis te Amsterdam voor krachtige Evangelisatie op Flores. Thans heeft de R.K. Zending er zich gevestigd.

Soematra.

Aan Sumatra heeft de O.I.C., wat de Zending betreft, bitter weinig Soematra. aandacht besteed. Aan de Westkust te Padang, was een gemeente die zeer welvarend schijnt te zijn geweest.

Althans men vond er een gouden avondmaalsstel en bij bezoek van een predikant van elders, overlaadden ze hem met geschenken, ter waarde van duizenden guldens.

Het binnenland van alle vier groote eilanden : Soematra, Java, Borneo en Celebes bleef van alle Evangelie verstoken.

De Zending der O.I.C. beperkt zich alleen tot kleine eilanden en nederzettingen en de randen der groote eilanden.

De Zending werd gezien uit handelsstandpunt en stond dus achteraan, hoewel met dankbaarheid moet geconstateerd worden, dat vurige liefde en groote ijver vele predikanten bezielden.

Randzending.

Taalarbeid.

Ook wordt de bloei der Zending gedrukt doordat het Evangelie doorgaans niet in de eigen landstaal maar in 't Hoog-Maleisch werd gebracht.

Ontzaglijk veel zorg is besteed aan de Maleische vertaling van den Bijbel.

Maleische
Bijbel.

Het eerst is door zekeren Ruyl het Evangelie van Mattheüs vertaald, reeds in 1612, en 't werd in 1629 te Enkhuizen gedrukt.

Naast den Maleischen tekst stond de Hollandsche gedrukt. In den loop der jaren volgden de andere gedeelten van de hand van verschillende vertalers als: Jan van Hazel, Ds. Heurnius, Ds. Brouwerius.

Ds. Leydecker.

Van 1691 tot 1701 werkte Ds. Leydecker, predikant te Batavia, aan een volledige vertaling van den Bijbel in 't Maleisch.

Bijna gereed blijft hij stervend steken bij Efeze 6:6. In datzelfde jaar voltooit Ds. v. d. Vorm den arbeid.

In de kast.

Vele jaren rust de geschreven vertaling in een aparte kast van den kerkeraadskamer te Batavia, tot in 1722 de Classis Amsterdam besluit ze in druk te geven.

1731—1733.

Door een Commissie van deskundigen nog eens duchtig herzien (die arbeid duurde 5 jaar 1723—'28) wordt de kostbare inhoud op twee schepen naar Holland vervoerd, waar 't Nieuwe Testament in 1731 en 't O. T. in 1733 van de pers komt.

Geen wonder dan ook, dat deze Maleische vertaling door de Indische Christenen op één lijn gesteld wordt met onze Statenvertaling van 1635.

Ds. Valentijn.

Ds. Valentijn, die den ganschen Bijbel in 't Laag-Maleisch, de platte volkstaal heeft vertaald, een arbeid, die vele jaren vorderde, heeft voor zijn arbeid nooit een drukker kunnen vinden.

Als mèt 't bestaan der O.I.C. haar evangelisatie-arbeid eindigt aan 't einde der 18e eeuw, mogen we 't aantal Christenen op ongeveer 70.000 schatten.

VRAGEN :

1. Door wie werd de 1e Chr. Zending in Indië gedreven, welken naam draagt ze en welken tijd omvat ze?
2. Noem den grootsten R.K. zendeling en vertel iets van hem.
3. Hoeveel jaren omvat de Zending, die door de O.I.C. werd gedreven?
4. Teeken door drie woorden van Bilderdijk het algemeene lot, waarin de Kerken deelen in 1600—1700—1800.
5. Vertel iets van de Gemeente te Batavia.
6. Wie stichtte de gemeente te Depok en welke gedachte dreef hem tot die schenking?
7. Welke is de oorspronkelijke godsdienst in Indië en welke twee godsdiensten volgden daarop, vóórdat 't Christendom kwam?
8. Waar vormde zich een Mohammedaansch rijk, dat de Zending geducht tegenwerkte?
9. Wat bepaalde Jan Pieterszoon Coen om getrouw schoolbezoek te bevorderen?
10. Hoe komt het, dat Ambon zooveel helpers voor de Zending heeft geleverd?

11. Door welken afkeurenswaardigen maatregel der O.I.C. verarmde de bevolking?
12. Noem een moedige zending, die tegen de onzedelijkheid getuigde.
13. Wat beteekent Minahasa en wie vestigden zich 't eerst in Menado?
14. Voor wie waren de inlandsche hoofden van de Minahasa bevreesd en wat leerden ze zelf bekostigen?
15. Waar vond men een „zeer heerlijk bloeiende” gemeente en noem één der predikanten.
16. Welke zeeroovers hebben door rooftochten Soemba gekweld?
17. Noem een rijke gemeente op Soematra.
18. Waarom is de Zending der O.I.C. op de groote eilanden randzending?
19. Noem eenige vertalers van den Maleischen Bijbel.
20. Wie bleef na 10 jaar vertaalarbeid stervend steken bij Efeze 6 : 6?

Iets uit de geschiedenis van Soemba.

- Ligging. Soemba, één der Kleine Soenda-eilanden, ligt iets meer Zuidwaarts. De Oost-Indische Compagnie trok zich weinig van Soemba aan, omdat 't geen voordeel gaf.
- Naam. Mandokoe, één der eerste stamvaders, die met zijn prauw het eiland bereikte, noemde het naar zijn vrouw : Hoemba.
Het welriekende sandelhout, waaraan Soemba zijn ouden naam : Sandelhouteiland dankte, komt nog schaars voor.
1754. In 1754 zond de Compagnie een brief en wisselde geschenken met de Soemba-hoofden. Het oordeel der Compagnie over Soemba luidde niet heel gunstig :
„Met Soemba is geen voordeelige handel te drijven in sandelhout en slaven, tenzij vooraf een behoorlijke expeditie van ongeveer 4000 man de noodige orde schept.”
Men liet Soemba rusten, wel vijftig jaren lang, totdat strandroof en slavenhandel ingrijpen noodzakelijk maakten.
- 1838 Ende. In 1838 bleek 't noodig de strandkampong (dorp) Ende, op de Zuidkust van Flores te tuchtigen, omdat ze vandaar uit voortdurend slaven van Soemba roofden.
1845. In 1845 sloot Nederland onder 't bulderen van 21 saluutschoten met de Soemba-vorsten 't contract, dat het Ned.-Ind. Gouvernement als opperheer erkende.
Dan valt Soemba weer jaar na jaar in vergetelheid terug.
- Savoeneezen. Resident Esser, die in Timor zetelde, kwam met den Radja (heerscher) van 't kleine, overbevolkte Savoe overeen, een kolonie Savoeneezen over te planten naar Soemba. Dit bleek later, hoe goed bedoeld ook, geen zegen, want nu kozen de Endeneezen 't Westelijk deel van Soemba als terrein van roof, terwijl de Savoeneezen in Oost-Soemba in plaats van gasten, heerschers werden.
- 1862 Roos. De eerste ambtenaar der Regeering, controleur Roos, wordt op Soemba (te Kambamiroe) geplaatst, 31 Augustus 1862, met de verre van aanlokkende opdracht, de boete in paarden, voor gepleegden strandroof, te innen. De ambtenaar mocht niet gewapend ingrijpen, maar was meer een luisterpost voor onze Regeering en een bewijs van ons wettig gezag op Soemba, als waarschuwing voor vreemde mogendheden.
Zelfs werden controleur Roos geweren ter zelfverdediging geweigerd. Liever alles dulden, zelfs tot slavenroof en onderlingen moord toe, dan ingrijpen.

De ambtenaar, die zich in 1867 te Melolo vestigde, werd zelfs door den Radja weggejaagd. Weggejaagd.

Van Oemboe (soort heerscher) Toenggoe, den Radja van Lewoe, op Midden-Soemba, heeft de Nederlandsche Regeering 't meeste last gehad. Oemboe
Toenggoe.

Hij stierf in 1892 en werd opgevolgd door zijn neef, den even weerbarstigen Bidi Tau. Moord, slavernij en onderlinge oorlog gingen lustig door.

Onder zulke diep-treurige toestanden arriveerde 9 Juni 1881 de eerste Zending: J. J. v. Alphen, op Soemba. v. Alphen 1881.

Het Evangelie was hier vrijwel tot machteloosheid gedoemd.

In 1901 belaste de Nederlandsche Regeering kapitein Dijk met de dubbele taak Soemba te „besturen” en paarden op te koop. Kapitein Dijk
1901.

Twee slavinnen van Haumara, een neef van Bidi Tau, braken per ongeluk een draadje in 't weefsel en beducht voor hun leven, vluchtten ze naar kapitein Dijk te Waingapoe, die weigerde ze uit te leveren. Om 1 draadje.

De Radja van Lewoe beschouwde dit als inmenging in zijn zaken. 't Ging om de vraag bij wien ten slotte 't gezag over Soemba berustte, bij hem of bij de Nederlandsche Regeering.

De Radja van Lewoe sloot met den Radja van Rendé een verbond, tot verdrijving der witte vreemdelingen.

Benden lawaaierig doende Soembaneezen verschenen voor de poorten van Waingapoe, om den kapitein schrik aan te jagen. Doch kapitein Dijk boog niet.

De tijd ontbrak om den Resident op Timor den gevaarlijken toestand mee te deelen. Door het dreigend gevaar tot snel handelen genoopt, gaf kapitein Dijk met een stoomschip, op weg naar Makassar een dringenden brief mee, naar den Gouverneur van Celebes, om oogenblikkelijke hulp. Dreigend ge-
vaar.

Binnen enkele dagen verscheen 's avonds met gedoofde lichten het oorlogsschip „Java” in de haven van Waingapoe.

De kranige Gouverneur van Celebes durfde blijkbaar meer, dan de altijd sussende Resident van Timor!

Men besloot tot snel handelen.

Snel handelen.

Reeds vóór het aanbreken van den dag overvielen de marinesoldaten het dorp Lambanapoe, de residentie van den Radja van Lewoe.

De Radja ontkwam evenwel, maar aan zijn gezag werd een gevoelige klap toegebracht. De schrik zat er voor altijd in!

De doortastende kapitein Dijk werd, uit dankbaarheid, van zijn post ontheven!

In 1906 treedt Van Heutz op als Gouverneur-Generaal. Aan hem heeft de Zending, hoewel hij geen voorstander er van was, geweldig veel te danken. v. Heutz 1906.

Hij breekt met de slappe houding van voorheen en schept overal orde en veiligheid, zoodat de baan voor 't Evangelie vrij wordt. Hij was een man van doorzetten, een krachtfiguur.

Memboro. Als in 1906 Oemboe Karai, de Radja van Memboro, in West-Soemba een strooptocht gehouden heeft naar Rodi en de bevreemde vorst van Laora onze hulp inroept, ontscheept zich enkele weken later luitenant Reijnders met 40 man te Memboro.

Oemboe Karai vluchtte, maar zelfs in zijn onneembaar gewaande rotsvesting was hij niet veilig.

Verbluft over zooveel macht, onderwierp hij zich spoedig en moest eenige jaren later zelf erkennen, dat deze verandering voor ieder, óók voor hem, zegenrijk werkte.

Bidi Tau. De laatste die zich onderwierp was de geweldige Bidi Tau, de Radja van Lewoe. Hij werd van Soemba verbannen, maar later, na ontvangen gratie als vorst van Lewoe hersteld, gedroeg hij zich rustig.

Binnen enkele jaren werd in Soemba overal de orde hersteld; burgeroorlog, slavenroof en moord hielden op en krachtig zette de Regeering den aanleg van goede wegen door.

Henri Beets. Dr. Henri Beets, één der voornaamste Zendingsskenners, teruggekeerd van een reis door de Zendingsvelden in Indië, wees er nog pas op (1930 Rotterdam) dat de aanleg van goede wegen één der middelen geweest is, waardoor de Zending zich veel meer mogelijkheden voor 't Evangelie geopend zag.

Mèt de orde zette óók de Zending met kracht door.

Zóó steunt de wereld dikwijls, geheel ongedacht de Kerk.

VRAGEN :

1. Hoe heette één der stamvaders van het eiland en welken naam gaf hij het?
2. Kent ge nog een tweeden naam naar een houtsoort?
3. Welke twee dingen maakten noodig, dat de Nederlandsche Regeering moest ingrijpen?
4. Waarom en wanneer werden de Endeneezen getuchtigd?
5. Wie gaf den raad tot kolonisatie van Savoeneezen en heeft ze verbetering gebracht?
6. Wanneer wisselde de O. I. C. voor 't eerst geschenken met de Soembahoofden en wanneer bezegelde later kanongebulder 't contract?
7. Wie werd als eerste controleur der Nederlandsche Regeering op Soemba geplaatst? Waarom? Waar? Wanneer?
8. Van welken Oemboe heeft de Nederlandsche Regeering en de Zending óók, 't meeste last gehad?
9. Wie was de eerste Zending op Soemba en wanneer kwam hij?
10. Welke kapitein werd in 1901 belast met 't bestuur van Soemba en paardeninkoop?
11. Vertel hoe om één gebroken weefseldraadje op Soemba een oorlog ontstond.

12. Hoe heette de residentie van den Radja van Lewoe?
13. Welk gevolg had deze bestraffing met betrekking tot 't gezag van den Lewoevorst?
14. Welk gevolg had ze voor kapitein Dijk?
15. Noem een krachtigen Gouverneur-Generaal en waarom heeft de Zending veel aan hem te danken?
16. Vertel welke Oemboe in 1906 op gevoelige wijze kennis maakte met zijn doortastendheid.
17. Wie was toen Lewoe-vorst en hoe liep het met hem af?
18. Welke taaie, maar vriendelijke luitenant heeft in 5 jaar tijds een zegenrijken ommekeer gebracht, door orde te scheppen?
19. Waardoor krijgt de Zending veel meer kansen om vruchtbaar te werken?
20. Noem een bekend Zendingsman, die pas terugkeerde van een reis naar Indië.

Iets over land, volk en godsdienst der Soembaneezen.

- Grootte. Soemba is ongeveer zoo groot als de drie Noordelijke provinciën Groningen, Drente en Overijssel samen en telt ongeveer 120.000 inwoners. De Geref. Kerken van deze drie provinciën bekostigen vanaf 1902 de heele Soemba-Zending, \pm 100.000 gulden per jaar.
- Vlak. Het eiland is vlak en niet vulkanisch, zooals de andere Soemba-eilanden. Alleen in 't Zuiden zijn bergen (\pm 1000 M.), zoodat de rivieren meest Noordwaarts stroomen, zooals de Melolo, Kambera en Memboro. Overigens is de bodem golvend, vooral in Oost-Soemba.
- Rivieren. Daar de bodem veel kalk bevat, hebben de rivieren zich diepe dalen uitgesneden, zoodat ze onbevaarbaar zijn en evenmin aangewend kunnen worden, om den landbouw te dienen door den bodem te bevochtigen.
- O.-Soemba. In Oost-Soemba is de bodem overal bedekt met gras, dat duizenden paarden voedt. Het Soemba-paard, klein maar taai, is over geheel den archipel bekend. Ieder jaar worden er eenige duizenden uitgevoerd en soms hooge prijzen bedongen.
- Paarden. Jammer genoeg komt deze winst bijna alleen den Radja's ten goede, die wel gezorgd hebben door diefstal en afpersing in 't bezit der paarden te komen.
- Vee-invoer. Nu door orde en tucht afpersing tot 't verleden behoort, probeerde de Regeering de armere Soembaneezen op te heffen door fok-vee van Engelsch-Indië in te voeren. De Oost-Soembanees leidt een zwervend bestaan, iets wat School en Zending verbaasd bemoeilijkt.
- W.-Soemba. West-Soemba is veel dichter bevolkt dan Oost-Soemba en de dorpen zijn ook hier voor de veiligheid op ongenaakbare heuveltoppen gebouwd, maar veel grooter.
- Rijstbouw. De bevolking leeft hier voor een groot deel van den landbouw (rijst) en blijft dus op dezelfde plaats wonen, iets wat de Zending onder hen vergemakkelijkt.
- Stammen. Soemba wordt bewoond door verschillende stammen (meer dan 30), ieder met hun eigen landstreek of landschap en eigen opperhoofd of maramba en ieder sprekend een afwijkende taal. De bevolking bestaat uit edelen en slaven. Nu zijn alle slaven vrij door afschaffing der slavernij.

Dat iedere stam zijn eigen taal heeft, is een geweldige belemmering voor de Zending. Taalgeleerde.

Geen wonder dan ook, dat Ds. Wielenga, de pionier (baanbreker) der Soembaneezen-Zending, reeds spoedig aandrong op 't zenden van een taalgeleerde, die mogelijk maakt, den Bijbel later in één of meer hoofddialecten te vertalen (Dr. Onvlee 1926).

De positie der vrouw is bij den Soembanees allertreurigst. Huwelijk.

Om in 't bezit van een vrouw te komen moet de Soembanees een bruidsschat aan de ouders betalen.

Liefde is dus vrijwel uitgesloten en daar de koopprijs dikwijls zeer hoog is, zijn de huizen der heerschers met vele vrouwen gevuld en kan de arme Soembanees er geen krijgen.

Zowel in als buiten 't huwelijk is de onzedelijkheid zeer groot.

De dooden worden stevig ingewikkeld in peinzende houding, de knieën opgetrokken en tegen de borstkas geduwd en de handen onder de kin. Begrafenis.

In een rond putje wordt dit kleine hoopje begraven.

De godsdienst van den Soembanees is het Animisme (anima = zielestof). Animisme.

Alle godsdienstige handelingen van den Soembanees zijn gericht op de vraag: hoe houd ik mijn eigen leven, mijn zielestof, zoolang mogelijk vast.

Afgodsbeelden worden op Soemba bijna niet aangetroffen. Offersteen.

Wel gebruikt een Soembanees talrijke offersteenen of katoada's.

Een kalksteen zoo groot als een vuist, bewerkt hij, tot hij den eivorm heeft, maakt van binnen een holte, legt daarin schilfertjes goud of zilver, sluit de opening en legt den steen in den grond, met een klein laagje aarde bedekt.

Vóór den hoofdingang van iedere kampong (dorp) vindt men een groot soort offersteen, die zoowel de levenden als de zielen der afgestorvenen moet weren, zoo ze met booze bedoelingen willen binnengaan. De katoada (buiten).

Een soort wachter dus!

In 't middenplein van elke familiekampong (oud stam-dorp) is een groote offersteen opgericht. De katoada (binnen).

De zielen der afgestorvenen voorvaderen moeten, vóór ze een huis binnentreden met straf of zegen, eerst dezen offersteen toestemming vragen.

Door veel offers houdt men dezen katoada dus tot vriend.

Eenmaal in 't jaar, ten minste als de oogst een feest toelaat, is er zielenfeest in 't oude stam-dorp, waarheen al de families optrekken. Zielenfeest.

De onzichtbare zielen der afgestorvenen worden onder 't doffe geluid van trom en gong binnengehaald.

Na toestemming van den offersteen buiten, beweegt zich de stoet naar den katoada binnen, waar ieder gezinshoofd een mandje offers brengt.

Den ganschen nacht wordt er luidruchtig feest gevierd en vóór dat de Afscheid.

- zon rijst aan de kim, doen de levenden de doodenzielen plechtig uitgeleide, tot aan den katoada buiten.
- Asch en veertjes. Ieder gezinshoofd draagt dan een klapperdop mee met asch, waarin een paar veertjes steken en zet dit bij 't afscheid bij den katoada buiten neer.
- De asch dient voor 't wonden der voeten en de veertjes voor schaduw, als de zon brandt op de doodenzielen.
- Landbouw en veeteelt. Het aantal offersteenen op Soemba is ontelbaar.
- Elke tuin heeft zijn offersteen en ook de paardenbezitters hebben voor hun veestapel een aparten offersteen.
- Marapoe-
mandje. In ieder huis vindt men in den nok van het dak een mandje, (marapoe-
mandje) dat dient om de gemeenschap met de gestorven zielen te onderhouden, omdat ze anders zich wreken en onheil brengen.
- Niet liefde, maar vrees is dus de oorzaak, van al de offers, die men den marapoe brengt. Men spreekt elken dag met hem.
- Ieder gezinshoofd treedt dus feitelijk als een soort priester op.
- Elk onheil, dat een Soembanees overkomt, heeft een reden. Door allerlei offers pooft de Soembanees dan de toornige geesten te verzoenen.
- Godsoordeelen. Voor het opsporen van den schuldige (b.v. bij diefstal, plotseling sterven, ziekte enz.), maakt de Soembanees gebruik van verschillende middelen (godsoordeelen).
- Orakelsnoer. Voor 't opsporen van paardendieven b.v. gebruikt men vaak 't viervoudig orakelsnoer of moawal.
- 't Zijn vier touwtjes, twee mannelijke en twee vrouwelijke, die ieder eindigen in een kraaltje.
- 4 mogelijk-
heden. De moawal wordt om de vingers gedraaid en daarna neergeworpen.
- Zijn de touwtjes allemaal verward, dan is de moawal toornig.
- Liggen ze alle vier uit elkaar, dan weigert de moawal een uitspraak en is de dief onvindbaar.
- Is één paar (mannelijk en vrouwelijk) verward en de andere twee los, dan is de paardendief dichtbij.
- Zijn beide paren verward, dan is de paardendief ver af.
- Rijstproef. Ook de rijstproef wordt gebruikt voor aanwijzing van den schuldige.
- Over een schild trekt men een horizontale krijtstreep en loopt het rijstkauwsel, dat men uitspuwt er overheen, dan is men onschuldig.
- IJzerproef. Soms legt men op de hand van een verdachte een boomblad en daarop een gloeiend stuk ijzer. Loopt hij honderd pas heen en terug zonder brandwonden, dan is hij onschuldig.
- Waterproef. Of wel de verdachte moet met de bloote hand een kip uit een pot met kokend water halen. Zonder brandblaren is hij onschuldig.
- Ieder Soembanees gelooft, dat de geesten onfeilbaar den schuldige zullen aanwijzen, maar ieder van ons voelt, dat hier van eerlijk onderzoek naar den schuldige geen sprake is.
- Heksenproces. Vooral wanneer iemand plotseling sterft, wordt dikwijls een ander aangewezen als oorzaak van den dood.

Heeft het godsoordeel de schuld vasgesteld, dan moet zoo'n heks (of swangi) sterven (heksenproces).

Natuurlijk is dit thans door de Regeering verboden.

Als iemand sterft, gaat hij volgens de voorstelling van den Soembanees naar zielenland, waar zoo ongeveer dezelfde verhoudingen heerschen als op aarde. Doodenver-eering.

Maar zonder eervolle begrafenis worden ze door den poortwachter in zielenland niet toegelaten. Dan moeten ze rondzwerven zinnend op wraak en worden ze gevaarlijk.

Uit vrees en eigenbelang besteedt de Soembanees dus veel zorg aan de begrafenis. Vooral op West-Soemba zijn prachtige graven. Begrafenis.

Versierselen, goud enz. soms ter waarde van meer dan duizend gulden gaan met den doode mee 't graf in, opdat hij niet arm aankomt in 't zielenland.

Bij 't sterven van een machtig man (b.v. een Radja), werd zijn meest-geliefd rijpaard gedood (zielepaard), ja, soms slaven doodgeknuppeld, om hun heer te vergezellen op zijn reis naar zielenland. Zielepaard.

Nu dit door de Regeering verboden is, laat men wel eens slaven voor schijndoode spelen. Schijndoode.

Na de begrafenis zijn ze dan vrij.

Hieruit blijkt, dat de Animist meent gemakkelijk de geesten te kunnen misleiden.

Voert men de Westersche cultuur (beschaving) in, dan tast deze het Animisme aan in zijn godsdienstige verrichtingen (zieleslaven, heksenmoord), zoodat hun godsdienst wankelt. Hoewel dit op zichzelf een zegen is, breekt de Regeering daardoor hun primitief geloof af, maar geeft er niets beters voor in de plaats. Cultuur.

Dan is het de gouden ure der Zending het allerbeste, het eenig-goede ook den Soembanees te geven: het Evangelie. Evangelie.

Welnu, dat hebben de Geref. Kerken gedaan.

VRAGEN :

1. Hoe groot is Soemba ongeveer en hoeveel menschen wonen er?
2. De Geref. Kerken van welke drie provinciën bekostigen de Soemba-Zending?
3. Kent ge eenige rivieren op Soemba en hebben ze veel waarde voor handel en landbouw?
4. Welk rijdier uit Oost-Soemba is beroemd?
5. Op Oost-Soemba leidt men een zwervend bestaan; op West-Soemba niet.
 | Wat is voor de zending het beste en waarom?
6. Wat wordt op West-Soemba veel verbouwd?
7. Hoeveel verschillende stammen en talen telt Soemba ongeveer?

8. Het Nederlandsch Bijbelgenootschap draagt de kosten van den taalgeleerde op Soemba.
Wie is dat, wanneer kwam hij en wat is straks zijn taak?
9. Hoe heet de godsdienst van den Soembanees en wat is de hoofdgedachte van al zijn doen?
10. Hoe ziet een offersteen of katoada er uit?
11. Wat doet de katoada buiten 't dorp?
12. Wat doet de katoada binnen 't dorp?
13. Vertel iets van het jaarlijksch zielenfeest.
14. Noem voorbeelden, dat men voor landbouw en veeteelt ook offersteenen heeft.
15. Wat vindt men in den nok van ieder huis en waarvoor dient dat?
16. Hoe ziet een moawal er uit en wat beteekenen de vier mogelijkheden?
17. Vertel iets van de rijstproef.
18. Vertel iets van de ijzerproef.
19. Vertel iets van de waterproef.
20. Wat is een swangi en wat doet men er mee?
21. Waar gaat iemand naar toe als hij sterft en wanneer wordt hij toegelaten?
22. Waarom geeft men versierselen met den doode mee?
23. Als een Radja stierf, wie volgden dan mee in den dood en waarvoor?
24. God is alwetend.
Geloof een Soembanees dat ook van zijn geesten en hoe bedriegt hij ze dan?
25. Wanneer is het de gouden ure voor de Zending?

De geschiedenis der Zending op Soemba. (1877—heden).

I. Voorgeschiedenis en tijd van wisseling 1877—±1902.

Het is de beminnelijke Resident van Timor, I. Esser, die reeds in 1872 de aandacht der Zending vestigt op Soemba. I. Esser.

Zelf overtuigd van de kracht van het Evangelie beschouwde hij een Zending als een „onuitsprekelijke weldaad” voor dit arme volk, dat in 't heidendom verstrikt, zichzelf vernietigde.

Reeds eerder had hij ook een zendeling voor het kleine, nabijgelegen Savoe gevraagd en toen die roepstem onverhoord bleef, zelf de hand aan den ploeg geslagen, door op Savoe een Ambonneeschen onderwijzer te plaatsen, die geholpen door den posthouder, (regeringsambtenaar) de eerste zaden van het Evangelie uitstrooide.

Savoe 1862.

Verrassend was de vrucht en toen men luider riep om hulp en de Utrechtsche Zendingsvereniging (U. Z. V.) wegens geldnood niet durfde doorzetten, besloot het Nederlandsche Zendinggenootschap (N. Z. G.) tot den grooten stap en zond Zending Teffer (1872).

U. Z. V. en
N. Z. G.

Teffer 1872.

De groei zette door en het aantal Christelijk gedoopten bedroeg weldra 1000!

Daar Oost-Soemba weinig bevolkt was en het kleine Savoe plm. 15.000 inwoners telde, besloot Resident Esser, in overleg met Zending Teffer tot overplaatsing (kolonisatie) van een groep Savoeneezen naar Soemba.

Kolonialisatie.

Onder de plm. 1000 Savoeneezen, die zich in enkele jaren voornamelijk op de kust van Oost-Soemba vestigden, waren ook vele Christenen uit Teffers gemeente.

In 1877 maakte Teffer een bezoekreis naar Soemba en plaatste te Melolo en Kambaniroe ieder een Ambonneeschen voorganger over de Savoe-Christenen.

Melolo en Kam-
baniroe (1877).

Zóó begint op Soemba de Christelijke Zending (1877).

Maar de Savoeneezen-Zending beperkte zich tot de kust.

De inboorlingen van Soemba, de eigenlijke Soembaneezen, wonen in 't binnenland en de Christelijke Zending bereikte hen niet.

Stonden ze reeds door rassenverschil vijandig tegenover de vreemde indringers, dit verergerde nog toen de Savoeneezen, meerendeels handelaars, de Soembaneezen, die ruilgoederen naar de kust voerden, bedrogen en afpersten.

Rassenhaat.

Afpersing.

Den naam van Christenen droegen ze wel, maar de geest van Christus was hun nog vreemd.

We willen er hen, met hun oppervlakkige kennis van Gods Woord, dat verandering des levens vraagt, geen al te scherp verwijt maken, zooals de Regeeringsambtenaren wel eens deden. We willen er ons eerder over verbazen, dat ze, vluchtig bewerkt en vrijwel alleen gelaten, Geen terugval. niet terugzonken tot het heidendom.

Maar te bejammeren is het toch, dat de Zendingsvrienden in 't verre vaderland later droomden, dat de Zending onder de Savoeneezen de brug zou kunnen vormen tot die onder de Soembaneezen, terwijl de Geen brug. werkelijkheid juist het tegenovergestelde was.

Dat is de oorzaak van veel teleurstelling geworden.

Daar men voor Soemba een aparte Zending bleef vragen en 't N.Z.G. aan uitbreiding niet kon denken, zond de Nederlandsche Gereformeerde N. Z. G. en N. G. Z. Zendingsvereeniging J. J. van Alphen naar Soemba, die zich in 1881 met zijn echtgenoot te Melolo vestigde.

Te betreuren is het, dat het N. Z. G. de beide posten Melolo en Kambaneroe niet overdroeg aan de N. G. Z.

Immers Teffer was op Savoe overkropt met werk en de beide posten kregen soms in jaren geen bezoekreis, zoodat ze verwaarloosden.

Afspraak. Nu werd de afspraak gemaakt, dat v. Alphen zich niet met de Savoe-neesche gemeenten zou bemoeien, maar zou trachten ingang te vinden bij de Soembaneezen.

De onderlinge oorlogen en bloedige twisten der radja's hielden 't binnenland in onrust en men weigerde v. Alphen een stukje gronds voor een woning, zoodat hij genoodzaakt werd te Melolo zijn tent op te slaan.

Verzet. De Soembaneezen sloten huis en hart voor hem; ze weigerden later de kinderen naar school te zenden en ook het vrijkopen van slavenskinderen, met 't doel de school te vullen en er later een gemeente uit te bouwen — een middel dat elders door de Zending wel eens met succes Slavenkinderen was toegepast — werd hem door de Regeering verboden.

Elken dag moest hij getuige zijn van den ergerlijken levenswandel der Savoeneezen te midden van welke hij woonde en 't is te begrijpen, dat een vurige Zending als v. Alphen, soms tot vermaan en bestraffing moest overgaan.

Verkoeling. Maar mede door de bemoeiing verkoelde spoedig de vriendschappelijke verhouding met Teffer, zoodat zelfs in 't verre vaderland wantrouwen tegen v. Alphen werd gezaaid, als zou hij met te weinig takt tegen de heidenen optreden.

't Was hard, als herder bij een verdwaalde kudde te staan en niet te mogen waarschuwen en redden.

1883 rouw. Daarbij voegde zich persoonlijke smart, doordat v. Alphen in 1883 zijn vrouw en pasgeboren kind naar 't graf moest brengen.

Het is tragisch, dat op 't kleine, inlandsche kerkhof te Melolo de beide eerste Zendingvrouwen rusten (die van v. Alphen en Pos).

- Is het wonder, dat v. Alphen, die zelf ook ziek was, moedeloos werd en besloot naar Java terug te keeren? Moedeloos.
- En zie, toen eerst openbaarde zich een korreltje sympathie.
- De Soembaneesche hoofden verzochten hem dringend te blijven en beloofden hem zelfs een woning en school. Sympathie.
- Jammer genoeg ontbrak v. Alphen de moed tot doorzetten, want nog in datzelfde jaar 1883 verliet Teffer de Zending en vestigde zich als tabaksplanter op Timor. Teffer 1883.
- Indien v. Alphen gebleven was, had men mogelijk de zorg voor de beide Savoeneesche gemeenten aan hem toevertrouwd.
- Doch v. Alphen verliet Soemba, vond op Java een tweede vrouw en keerde eerst in 1886 op Soemba terug.
- Op Java was hij overgegaan van de N. G. Z. in dienst der Chr. Geref. Kerken.
- Vanuit Waingapoe deed hij een verkenningstocht naar het landschap Laora op West-Soemba. Laora 1886.
- Alles leek gunstig; tot vestiging werd besloten, maar op de terugreis werd v. Alphen ernstig ziek en vertrok weer naar Java.
- De Roomsche Zending, die op Flores werkte, nestelde zich nu te Laora, boekte na enkele jaren reeds 1000 gedoopten, doch trok zich in 1898 wegens onveiligheid terug. R. Missie 1886—1898.
- In 1887 kwam v. Alphen ten derden male op Soemba en vestigde zich te Kambaneroe. 3e keer op S. 1887—1893.
- Toen in 1889 het N. Z. G. de Zending overdroeg aan de Chr. Geref. Kerken kreeg van Alphen voor 't eerst de Savoeneesche gemeente te Kambaneroe te verzorgen.
- De Chr. Geref. Kerk wist van aanpakken. Reeds in 1890 kwam haar tweede Zendeling Pos te Melolo en in 1892 zond ze den derden Zendeling De Bruyn, bestemd voor de eigenlijke Soembaneezen. Pos 1890.
- De Bruyn, een voorzichtig man, had bijna de voorbereidselen klaar voor zijn woning onder de Soembaneezen, toen het ontstellende bericht uit 't vaderland kwam, dat v. Alphen uit zendingsdienst ontslagen werd (1893). De Bruyn 1892.
- Wel was 't ontslag eervol, wel kreeg hij later zelfs een jaarlijksch pensioen, maar feit is 't, dat men v. Alphen ongeschikt achtte voor den moeilijken pioniersarbeid. Ongeschikt.
- Wat moet dat ontslag dien man gesmart hebben!
- Verkeerde voorlichting en onbekendheid met de moeilijkheden, waarvoor een Zendeling geplaatst wordt, hebben rijk hun aandeel gehad in deze beslissing.
- Ook pleit de ervaring der volgende jaren meermalen voor de juistheid van v. Alphen's blik. Gedwaald?
- Het blijft een donkere bladzij uit de geschiedenis der Soemba-Zending.
- De Bruyn moest zijn lievelingsdroom opgeven en Kambaneroe nemen en andermaal lag de echte Zending, n.l. die onder de Soembaneezen, voor jaren stil. Wachten.

VRAGEN :

1. Wie vestigde het eerst de aandacht van de Zending op Soemba?
2. Op welk klein eiland plaatste de Resident een Ambonneeschen onderwijzer?
3. Welke Zendeling werd naar Savoe gezonden en wanneer?
4. Wat is kolonisatie en welke twee gemeenten werden daardoor op Soemba gevormd?
5. In welk jaar komt dus 't eerst de Zending op Soemba?
6. Door welke twee dingen beschouwen de Soembaneezen en Savoeneezen elkander als vijanden?
7. Wat beteekent het, dat de Savoeneezen-Zending de brug zou vormen tot de eigenlijke Soembaneezen-Zending en bleek die meening later juist?
8. Welke Zendeling werd in 1881 naar Soemba gezonden en door welk genootschap?
9. Welke afspraak maakten de beide Zendingen?
10. Waarom ging v. Alphen niet tusschen de Soembaneezen wonen?
11. Welke twee andere middelen, door v. Alphen toegepast om de Soembaneezen te winnen, mislukten?
12. Waardoor ontstond verkoeling tusschen v. Alphen en Teffer?
13. Welke rouw trof v. Alphen in 1883?
14. Welke twee Zedelingsvrouwen liggen te Melolo begraven?
15. Waaruit bleek, dat de Soembaneezen toch sympathie voor v. Alphen koesterden?
16. Waarheen vertrok v. Alphen, wanneer keerde hij terug op Soemba en in dienst van welke Kerk?
17. In welk landschap in West-Soemba wilde v. Alphen zich nu vestigen?
18. Welke Zending nestelde zich er later en is die er nu nog?
19. Wanneer kregen de Chr. Geref. Kerken de geheele Soemba-Zending en welke gemeente kreeg v. Alphen toen?
20. Welken tweeden Zendeling zonden die Kerken, wanneer en waarheen?
21. Welken derden Zendeling zonden ze, wanneer?
22. Waardoor kwam hij bij de Savoeneezen, hoewel hij voor de Soembaneezen bestemd was?

Rustige opbouw van de Savoeneesche gemeente Melolo. (1890—heden)

- Ds. Pos heeft te Melolo (1890—1904) met veel liefde en geduld gearbeid om de nog half-heidensche, verwaarloosde gemeente tot Christelijken handel en wandel op te kweeken. Melolo.
- Hij benoemde een soort „hulpkerkeraad”, bestaande uit twee ouderlingen en drie diakenen. Hulpkerkeraad.
- Op Zondag werd godsdienstoefening en Zondagsschool gehouden en in de week catechisatie en huisbezoek.
- De gemeente telde ongeveer 300 leden. Gemeente en school.
- De school, met een onderwijzer uit Ambon als Hoofd, telde 60 leerlingen.
- Mevrouw Pos hield een maal paar in de week bij haar aan huis naaikrans voor meisjes.
- Het Kerstfeest werd altijd met bijzonderen luister gevierd. Zelfs heidenen en Mohammedanen kwamen dan den Zendeling uit beleefdheid groeten met de woorden: „Slamat hari djadi Toean Jezus” — Heil op den geboortedag van den Heere Jezus. Kerstfeest.
- Daar men op Soemba niet rekent met de eischen der gezondheid, waren er veel zieken, soms met afzichtelijke wonden. Pos, hoewel onbekend met 't vak, begon de zieken zoo goed hij kon te helpen en de wonden te verbinden. De Regeering toonde medewerking door de geneesmiddelen en verbandartikelen gratis te verstrekken. Ziekenhulp.
- Al spoedig kwamen ook de Soembaneezen geneeskundige hulp zoeken en zoo groeide er langzaam aan vertrouwen. Men stond zelfs Ds. Pos toe een offerfeest der Soembaneezen bij te wonen. Soembaneezen.
- Preeken en gesprekken voeren met behulp van een tolk ging zeer gebrekkig en onbeholpen en niet altijd waren de tolken ook betrouwbaar.
- Daarom besteedde Ds. Pos een deel van zijn tijd aan taalstudie. Naar 't woord van Paulus, die den Joden een Jood en den Grieken een Griek wilde zijn, om ze maar voor 't Evangelie te kunnen winnen, trachtte Ds. Pos den Savoeneezen een Savoenees en den Soembaneezen een Soembanees te zijn, óók in hun taal. Taalstudie.
- Al spoedig kon hij daardoor de formulieren van Doop en Avondmaal in hun eigen taal overzetten.
- Pos zorgde óók voor de toekomst en vormde uit de meest belovende jongelingen Inlandsche helpers, die hij in de avonduren les gaf. Inlandsche helpers.

- Het jaar 1895 was voor Melolo een rampjaar.
- Rampjaar 1895. Een krankzinnige veroorzaakte een grooten dorpsbrand; Soembaneezen uit 't landschap Karera doodden 6 slaven van Melolo; van een prauw met 16 man aan boord, die door storm moest landen, doodden de Soembaneezen er 15 man, men vreesde een Soembaneeschen overval van Melolo en oorlogsgeruchten vulden de lucht.
- Bijgeloof. Bijgeloof en misstanden heerschten volop in de Gemeente. Toen iemand uit een boom viel, kostte het groote moeite hem te begraven. Hun oude, heidensche geloof zegt, dat aanraking van den doode, hen bloot stelt aan hetzelfde lot.
- Huwelijk. Na voorloopige huwelijkstoezegging leefden man en vrouw soms reeds bij elkaar in, en heel langzaam aan kwam het Christelijk huwelijk in eere.
- Moeilijke vragen. Voortdurend vroeg Ds. Pos aan de Deputaten (afgevaardigden) voor de Zending in Holland, om advies (raad) hoe hij in moeilijke gevallen moest handelen.
B.v.: Is de gewoonte toelaatbaar, dat de avondmaalsgangers voor elke viering weer apart toelating vragen?
't Antwoord was: neen!
- Polygamie. Moet een man, die in polygamie leeft (meer dan 1 vrouw heeft) en nu wil gedoopt worden, ook beloven de andere vrouwen weg te zenden?
't Antwoord was: neen, de man moet zelf met zijn geweten uitmaken hoe te handelen, maar houdt hij meer dan één vrouw, dan mag hij nooit een ambt (ouderling of diaken) in de kerk bekleeden. (1 Tim. 3: 2).
- Reizen. Pos deed veel verre reizen om met de Soembaneesche toestanden, hun taal, zeden en gewoonten meer vertrouwd te raken, en vele eenvoudige zendingsvrienden in Holland, die het groote nut van deze reizen niet begrepen, namen hem dat wel eens kwalijk.
- Vóórarbeid. Ze begrepen toen nog zoo weinig van den moeizamen vóórarbeid onder een heidenvolk, en ze meenden heel naïef, dat men zóómaar, zooals 't op sommige plaatjes staat, met den Bijbel in de hand aan vreemde heidenvolken het Evangelie, dat van zonde en genade spreekt, kan brengen!
We weten nu, geleerd door de ervaring, wel beter!
- Ziekenhuisje. In 1898 bouwde Pos zelfs onder de Soembaneezen een klein ziekenhuisje voor den luttelen prijs van f 69.50 en zelf in moeilijke gevallen onbekwaam te helpen, vroeg hij om een arts. Het antwoord was: geen geld.
- Mangili. In 1898 begon hij ook onder de Soembaneezen te Mangili zijn eerste schooltje, doch de onderwijzer werd ziek en in 1902 ging met het gebouwtje óók de hoop in vlammen op!
- Verlof. In 1899 vertrok Pos, ernstig ziek, met verlof naar Holland en in 1902, nog maar half hersteld, teruggekeerd op Soemba, verloor hij in 1904 zijn dappere vrouw.
Zelf ziek en hulpeloos, keerde hij enkele dagen later naar Holland

- terug, waar hij als gebroken man nog 10 jaren leefde en in 1914 te Zaandam overleed. Gebroken kracht.
- Bij zooveel toewijding, liefde en leed zwijgen wij eerbiedig stil. Eere dezen held des geloofs, die in Melolo met tranen heeft gezaaid!
- Van hem zijn deze roerende woorden in 1897 gesproken: „Komen er mannen om den Soembaneezen het Evangelie te brengen, dan zullen wij den Heer danken; komen er geen mannen, dan zou ik wenschen deze menschen nooit gekend te hebben, want waar ik ben, zal ik altijd aan hen blijven denken.” Roerende woorden..
- Welnu, die mannen zijn gekomen — en met die mannen de oogst!
- Van 1904—1909 was de Zendingspost Melolo vacant (onbezet). Even vóór 't sterven van Mevrouw Pos, die naast Mevrouw v. Alphen werd begraven, was Ds. D. K. Wielenga op Soemba gekomen, en hij droeg den arbeid in de Gemeente Melolo, na 't vertrek van Ds. Pos op aan den helper Lekahena, terwijl goeroe (onderwijzer) Frederik de school zou leiden. Vacant 1904—1909. 2 helpers.
- Helaas hebben inlanders voortdurend toezicht nodig.
- Lekahena viel, vooral door 't sterven van één zijner kinderen, weer terug tot het heidensche geloof aan swangi's (heksen). Swangi's.
- Door den Zendeling vermaand, beled hij in 't midden der Gemeente schuld, en hield daarna een ernstige preek.
- Goeroe Frederik verwaarloosde zijn werk en ging liever visschen, dan schoolhouden! Hij vischte.
- Daarover vermaand, toonde hij geen berouw, maar voerde zelfs een hoog woord, zoodat hij onmiddellijk ontslagen werd.
- Echter zat hij den volgenden morgen, reeds vóór 6 uur voor de deur van den Zendeling, vroeg vergeving en werd natuurlijk weer aangenomen. Ontslagen.
- Helaas kreeg hij in 1907 wegens onzedelijkheid voorgoed ontslag.
- Van 1904—1906 hield Ds. Wielenga en van 1906—1909 Ds. de Bruyn toezicht over Melolo. Toen kwam er hulp. 1909 Colenbrander.
- Ds. Colenbrander werd te Melolo blij begroet 1909.
- Meer dan honderd dagen had Ds. de Bruyn te Melolo rondgescharreld, om pastorie en Gemeente weer op orde te brengen.
- Ds. Colenbrander bleek een stille werker, maar stoer; het verslag dat hij elk jaar opzond, was altijd in heel sobere woorden gesteld. Deze voorzichtige man roemt niet spoedig.
- Evenals Ds. Pos had hij veel geduld nodig in den strijd tegen het vrije huwelijk. Vrije liefde.
- Door huisbezoek kwamen catechisatie en kerkgang weer op peil.
- De school burgerde meer in en werd op hooger peil gebracht.
- Te Tetawang, 10 K.M. en Maoe Djawa, 20 K.M. Noordwaarts en te Maoe Kawini, 30 K.M. Zuidwaarts, werd ook de arbeid aangevat. Uitbreiding.
- Nu zich, dank zij 't krachtig optreden der Regeering, overal een geregeld bestuur vestigde, hielden moord en roof op in 't binnenland en kwam overal orde en rust. Orde en rust.

- Ook de laatste Radja van 't roerige binnenland moest bukken.
- 1910 school. In 1910 werd de eerste school in Oost-Soemba geopend, en in den loop der jaren steeg 't aantal scholen tot boven de tien, alleen in O.-Soemba!
- Zelfs Soembaneesche hoofden brachten hun kinderen, voor wie ze onderwijs begeerden, naar Ds. Colenbrander, die ze in huis nam en opvoedde (internaat).
- Groei. Te Petawang kreeg men later eigen kerk en school en helper voor den Dienst des Woords.
- In handel en wandel ging Melolo meer en meer het beeld van Christus vertoonen. Zelfs steeg 't aantal avondmaalgangers tot boven de 150.
- 1919 ambten. In 1919 kon tot het instellen der ambten worden overgegaan en kreeg de Gemeente haar wettigen, zelfgekozen Kerkeraad.
- Dat beteekent óók, dat het eigenlijke Zendingswerk aan haar is afge-
loopen en dat ze voor eigen verantwoording werken kan en moet.
- Verlof. Van 1920—1921 vertoefde Ds. Colenbrander met verlof in Holland, van 1921—1923 verving hij tijdelijk Ds. Krijger te Karoeni op W.-Soemba, van 1923—1924 verzorgde hij Pajeti op Midden-Soemba en in 1924 keerde hij te Melolo terug.
- De Gemeente vond hij in goeden toestand terug, uitnemend verzorgd
- Goeroe Radjah. en voorgegaan door den helper goeroe Radjah, die zelf een Savoenees was, te Depok (bij Batavia) opgeleid was en voor zijn groote taak berekend bleek. Daardoor kon Ds. Colenbrander meer tijd geven aan rustige bearbeiding der Soembaneezen.
- Helpers en lectuur. Voor een vruchtdragenden arbeid onder hen zijn veel helpers noodig en er is groote behoefte aan lectuur.
- In 1927 vertrok Ds. Colenbrander met zijn gezin naar Holland en kon niet terugkeeren, zoodat Melolo vacant kwam.
- Als zijn opvolger is aangewezen Ds. Goossens, die in 't voorjaar 1931 hoopt te vertrekken naar zijn arbeidsveld.

Schema :

Melolo : Ds. Pos 1890—1904.
 Vacant 1904—1909.
 Ds. Colenbrander 1909—1927.
 Vacant 1927—1931.
 Ds. Goossens 1931—.....

VRAGEN :

1. Wanneer werkte Ds. Pos te Melolo?
2. Welk feest werd met veel luister gevierd?
3. Hoe toonde de Regeering haar waardeering met den arbeid onder de zieken?

4. Bracht de taalstudie van Ds. Pos ook nut?
5. Hoe zorgde hij voor de toekomstige helpers.?
6. Vertel iets van 't rampjaar.
7. Welke huwelijksmisstanden heerschten in Melolo?
8. Noem enkele vragen die Ds. Pos stelde.
9. Wat voor fout schuilt er in sommige zendingsplaatjes?
10. Waar mislukte 't eerste Soembaneesche schooltje?
11. Wie stierf in 1904 en naast wie werd ze begraven?
12. Noem een paar roerende woorden van Ds. Pos.
13. Ds. Wielenga moest straffend optreden tegen den helper Lekahena. Waarom en hielp het?
14. Ds. Wielenga trad streng op tegen goeroe Frederik. Waarom en hielp dit?
15. Wanneer werkte Ds. Pos te Melolo?
16. Tot welk drietal plaatsjes breidde zich de arbeid uit?
17. Wie brachten hun zonen voor onderwijs bij den Zendeling?
18. Wanneer werd Melolo zelfstandig en wat beteekent dit?
19. Wie verzorgde de Gemeente uitnemend tijdens 't verlof?
20. Wie zal de opvolger van Ds. Colenbrander worden?

Rustige opbouw van de Savoeneesche gemeente Kambaniroe (1894—heden).

- Kambaniroe. De gemeente der Savoeneezen te Kambaniroe ontving in 1894 Zending de Bruijn vrij koel.
- „Vuilnisvat”. De nabijheid van de havenplaats Waingapoe, door Controleur Roos eens „het vuilnisvat van Soemba” genoemd, wegens het onguire handels allegaartje, dat er woonde, oefende op de zwakke Christenen een verderfelijken invloed uit.
- Toestand. Kerk en school waren bijna leeg, de onzedelijkheid tierde welig en buiten de gemeente roofde en moordde de beruchte vorst van Lewa naar hartelust.
- Huisbezoek. Vergezeld van zijn helper, een Savoeneeschen prins, trachtte Ds. de Bruijn, door huisbezoek het vertrouwen te winnen. Dat lukte. Weldra vulden zich Kerk en school weer en kon hij een catechisatie beginnen.
- Rampjaar 1895. De morgenuren besteedde hij aan ziekenbehandeling. Tengevolge daarvan, liep hij in 1895 een ernstige huidziekte op, die hem maandenlang aan 't ziekbed kluisterde. Het jaar 1895 was voor Kambaniroe, evenals voor Melolo een rampjaar.
- Droogte. Een jongen en een meisje, beiden leden der gemeente, werden bij het baden in de rivier door krokodillen verslonden. Bovendien kenmerkte zich 't jaar 1895 door groote droogte, die met hongersnood dreigde.
- Gemeente. Ds. de Bruijn schreef een biddag daarvoor uit en zie, reeds denzelfden middag stroomde de regen.
- Oorlog 1899. Het jaarverslag van 1895 geeft als Christenen \pm 240 op, waarvan slechts 9 aan 't avondmaal deelnamen.
- Doodgeknu- peld. Langzaam aan echter groeide de gemeente in aantal en in gehalte.
- Expeditie 1901. Nog altoos hield de vorst van Lewa het binnenland in onrust. In 1899 deed Ds. de Bruijn een tocht naar Lambanapoe, maar keerde onverrichter zake terug. Het dorp lag grootendeels in asch. Wat was er gebeurd?
- De Radja van Lewa had de jonge vrouw van den Radja van Taboendoeng geschaakt, en toen zijn vijand haar weer kwam opeischen, had hij ze op 't dorpsplein laten doodknuppelen.
- Na verwoeden strijd, waarin meer dan honderd Soembaneezen sneuvelen, moest de Radja van Taboendoeng het onderspit delven.
- Twee jaar later (1901), had de bekende militaire expeditie plaats onder kapitein Dijk, die een gevoeligen slag toebracht aan 't gezag van

den trotschen Lewavorst. In zoo rumoerig terrein viel er voor de Zending weinig te doen, dan te wachten.

In 1900 kon Ds. de Bruijn óók een schooltje openen te Waingapoe. 2e school.

Van 1900—1902 moest Ds. de Bruijn Kambaniroe en Melolo beide verzorgen tijdens 't verlof van Ds. Pos en toen deze terugkeerde, ging Ds. de Bruijn met verlof van 1902—1905. Verlof.

Ds. Wielenga in 1904 te Soemba aangekomen, had zich na het droevig begin te Melolo, in Kambaniroe gevestigd, waar hij op den terugkeer van Ds. de Bruijn wachtte. Nog vóór deze terugkeerde, trof de Zending een zwaren slag.

Op een middag in April 1905, vroeg een gevluchte Soembaneesche slaaf aan Ds. Wielenga om een schuilplaats. Toevallig ontving Ds. Wielenga dienzelfden middag bezoek van eenige hoofden en de wantrouwende slaaf meende nu, dat hij verraden werd. 1e pastorie-brand.

Toen de avond daalde hieuv hij er met zijn kapmes op in, wondde 7 personen, waaronder den Zendeling ernstig, doodde een ouderling en 7 gewonden. 1 doode, plus 7 gewonden.

Gelukkig was Mevrouw Wielenga pas enkele dagen tevoren naar Java vertrokken, waarheen Ds. Wielenga haar, na den ramp volgde. Reeds drie maanden later, vergezeld van Ds. de Bruijn keerde hij terug naar Soemba. Merkwaardig zijn de woorden van Ds. Wielenga, waarin hij de ramp aan de Zendingsvrienden uit 't Noorden mededeelt : „'t geloof is behouden”.

„'t geloof behouden”.

En van even hoogen moed en groot geloof getuigt hun antwoord-telegram : „Intreetekst”.

En die was geweest Mattheus 28 : 18 : „Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde”.

Spedig was een nieuwe pastorie gereed en Ds. de Bruijn en Ds. Wielenga hervatten met moed den arbeid. Herbouw.

De helper Thenu had de gemeente van Kambaniroe trouw verzorgd, toen Ds. de Bruijn met verlof was. In de hartelijke ontvangst van Ds. en Mevrouw de Bruijn scheen de gemeente een vergoeding te willen geven voor 't geleden verlies. Welkom.

De helper Thenu stierf en werd in school opgevolgd door zijn zoon Johannes.

Door veel geduld en trouwen arbeid van Ds. de Bruijn verdwenen de misstanden meer en meer en groeide de gemeente zoowel innerlijk als uiterlijk. Geduldige arbeid.

De herbouw van de kerk werd vertraagd, doordat men de mooiste palen ver van elders moest halen ; daarna sloeg de storm het nieuwe binstenstel tegen den grond maar toch begon men weer. Kerkbouw.

Doordat Ds. de Bruijn zelf menig uurtje in school vertoefde begon ze te bloeien.

In 1916 was de toestand kerkelijk reeds zóó gezond, dat de gemeente beschikte over voldoende mannen van onberispelijk gedrag, om de 1916 ambten.

ambten van ouderling en diaken te bekleeden. Kambaniroe was dus Melolo daarmee drie jaar vóór.

Uitbreiding. Ook te Waingapoe breidde de arbeid zich dermate uit, dat ze een eigen helper kregen.

Zonder veel schokken ging de arbeid rustig door. Wie er ook kwam en ging Ds. de Bruijn en Mevrouw bleven. Voor de groeiende staf van medewerkers op Soemba, waren ze als een vader en een moeder.

Vergrijsd. Ds. de Bruijn vergrijsde in den dienst en was reeds meer dan twintig jaar achter elkaar werkzaam, zonder dat hij verlof vroeg.

Eerst in 1927, na een diensttijd van 35 jaren, keerde hij met zijn vrouw naar Holland terug.

35 jaar dienst. Zoo'n stille, trouwe, onverpoosde arbeid dwingt bewondering af.

Schema :

Kambaniroe : J. J. v. Alphen 1889—1893.

Ds. de Bruijn 1894—1927.

Vacant 1927—.....

VRAGEN :

1. Wanneer heeft Ds. de Bruijn te Kambaniroe gewerkt?
2. Hoe noemde Controleur Roos de havenplaats Waingapoe en waarom?
3. Welk jaar was een rampjaar en waarom?
4. Door welke gebeurtenis kreeg Ds. de Bruijn meer invloed?
5. Vertel een gruwelstuk van den Radja van Lewa.
6. Vertel iets van de militaire expeditie van 1901, waarbij om één weefseldraadje oorlog ontstond.
7. Wanneer had de le pastoriebrand plaats op Soemba, waar, door wien en waarom?
8. Hoeveel dooden en gewonden waren er?
9. Hoe hield Ds. Wielenga zich en welke uitdrukking toont dat?
10. Met welken intreetekst antwoordden de vrienden der Zending?
11. Welke beteekenis heeft de extra hartelijke ontvangst van Ds. de Bruijn te Kambaniroe?
12. Wat vertraagde den herbouw der kerk?
13. Wanneer werden de ambten te Kambaniroe ingesteld?
14. Ds. de Bruijn verliet na 35 jaar trouwen dienst, waarin hij slechts éénmaal verlof nam, zijn geliefd Soemba. Wanneer?

De Soembaneezen-Zending 1904—heden.

De eigenlijke Zending onder de Soembaneezen begint eerst in 1904, met de komst van Ds. D. K. Wielenga. 1904 begin.

Hij is de pionier (baanbreker) der Soembaneezen-Zending.

Pionier.

Vóór hij naar Soemba kwam, had hij zich nog, onder deskundige leiding, toegelegd op de medicijnen en de taal, zoodat hij uitnemend toegerust den arbeid begon.

Die arbeid was al meer dan eens mislukt, want v. Alphen kon geen ingang krijgen, Pos zijn schooltje in Mangili ging te niet en Ds. de Bruyn, die de derde poging was begonnen, moest later naar de Savoeneezen te Kambaniroe. Het leek een schier hopelooze taak onder de Soembaneezen het Evangelie te prediken. 3 × mislukt.

Endenees (uit Flores) en Savoenees stroopten het land af, eigen Radja's heerschten als een tyran en iedere vreemdeling werd als een vijand beschouwd, omdat hij niet kwam om te geven maar om te nemen.

Is 't wonder dat men in 't vaderland zich afvroeg of 't niet beter was Soemba met al zijn teleurstelling los te laten? Ophouden? 1902.

Dat men toch doorzette in 1902 heeft naast God en den moed der mannen in 't Noorden, 't geloof van Ds. de Bruyn gedaan die zei: dóórzetten.

Ds. Wielenga koos als intreetekst het koninklijk woord van Jezus (Matth. 28 : 18) : „Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde . . .”. „alle macht”.

Dan vertrekt hij in 1904 naar Soemba en zie, wat hem nu overkomt lijkt wel te spotten met dat koninklijk woord.

Pas aangekomen moet hij Mevrouw Pos te Melolo helpen begraven ; enkele dagen daarna draagt hij Ds. Pos zelf, voorgoed gebroken in 't prauwtje ; in begin 1905 gaat de door Ds. Wielenga bewoonde pastorie te Kambaniroe in vlammen op en hij zelf, ernstig gewond door een houw van een hakmes, gaat naar Java. Alle ramp.

Het is dus juist ramp op ramp.

Dat men toch doorzette óók in 1905 heeft naast God en den moed der mannen in 't Noorden, 't geloof van Ds. Wielenga gedaan, die schreef : „'t geloof is behouden, laat mij omkomen, als Uw koninkrijk maar kome . . .”. Ophouden? 1905.

Men ziet wel, Zending vraagt geloof, zelfs op hoop tegen hoop en dat geloof is óók op Soemba niet beschaamd.

Ds. Wielenga moest beginnen 't vertrouwen der Soembaneezen te Vertrouwen.

winnen en niets leende zich daarvoor beter dan helpen met de daad en zonder loon : ziekenbehandeling.

Dat vertrouwen opent de mogelijkheid om het zieleleven van zoo'n vreemd volk te leeren begrijpen en dat is noodig om te weten hoe men het Evangelie onder hen moet prediken.

Misverstand. Er is een tijd geweest, dat men in 't vaderland meende, dat de Zendeling zóó maar met de opengeslagen Bijbel vóór zich, den heidenen het Evangelie kon brengen in hun taal.

Maar we weten nu wel beter.

We weten nu óók dat de heidenen nergens naar 't Evangelie hunkeren maar het haten.

Hoofddienst en hulpdiensten. Toch is die prediking van het Evangelie het groote zendingsdoel (hoofddienst) maar om daartoe te komen heeft school en ziekenverzorging op Soemba prachtige hulpdiensten gedaan.

Ziekenhuisje. Reeds in 1904 vlak na zijn komst, had Ds. Wielenga toestemming gekregen om te Pajeti, een klein uur afstands van Kambaniroe, een klein ziekenhuisje te bouwen. Zoo werd hij spoedig bekend als de witte medicijnman, die alle zieken hielp.

Daar Ds. Wielenga na den pastoriebrand van 1905 een bouwvallig huis te Kambaniroe bewoonde, drongen de Soembaneezen er op aan, dat hij onder hen kwam wonen.

2e pastorie-brand 1906. Reeds in 1906 werd met den bouw van een pastorie te Pajeti begonnen, doch twee Soembaneezen staken het bijna voltooide huis in brand. Daar zat de vijandige Radja van Lewa achter, die zich wou wreken op de Regeeringssoldaten. Het was de tweede pastorie op Soemba, die afbrandde. Straks zou nog een derde volgen ! Doorzetten was ook nu weer de leuze en reeds in 1907 betrok Ds. Wielenga de nieuwgebouwde pastorie. Zoo woonde dan voor 't eerst de Zendeling te midden van zijn volk.

1907 klaar.

1908 school. En deze Zendeling was niet alleen een rijkbegaafd maar ook een actief man en hij rustte niet, voor hij naast zijn huis een school had. Ook de school is een middel om den volksgodsdienst om te zetten en den bodem van kind en ouders voor 't Evangelie te bereiden.

Het eerste schooltje werd in 1908 te Pajeti geopend in een oud, opgelapt rommelschuurtje, 4 M in 't vierkant, met aarden vloer en mat als omwanding !

Een deftig begin dus !

De ouders zonden een 15-tal kinderen, omdat ze den vriendelijken zending en zijn vrouw er een plezier mee deden !

Vijandig. De vrije Soembanees stond oorspronkelijk vijandig tegen 't onderwijs, omdat hij voelde, dat het uit moest loopen op den ondergang van zijn voorvaderlijk geloof.

Toen de Regeering overal orde op zaken stelde, voelde men op West-Soemba 't eerst het nut van een school. Daar immers kende men weinig Maleisch, de taal der handelaren en werd er dus veel bedrogen, terwyl

zonder tolk met de ambtenaren der Regeering te spreken, nuttig was voor de toekomst.

Reeds in 1909 verrees te Memboro (West-Soemba) een school. 1909 Memboro.
Filippus Thenu, óók eenigszins bekend met de medicijnen, nam er de leiding van op zich.

't Ging schitterend; van 40 leerlingen liep 't aantal spoedig tot bijna 't dubbele op.

In 1910 volgde Laora met zijn school.

1910 Laora.

't Ging weer best en elke bezoekreis overtuigde Ds. Wielenga van de juistheid van v. Alphens blik, dat West-Soemba, zoowel voor school als Evangelie, op heel Soemba de meeste kansen bood.

Inderdaad is de triumftocht van de Zending vanuit West-Soemba Triumftocht.
begonnen. En dat wel op ongedachte wijze.

Het was in 1909 dat de Regeering tot de Zending kwam met de verrassende vraag, of ze bereid was, de gansche organisatie van het schoolwezen op Soemba voor haar verantwoording te nemen. Een voorstel Voorstel 1909.
van wijde strekking, daar te verwachten was, dat 't aantal zeker enkele tientallen zou bedragen.

Een voorstel tevens aanlokkelijk voor de Zending, omdat de Regeering voor een goed deel de kosten zou dragen, ($\frac{3}{4}$ deel) en iedere school een nieuwe kans voor 't Evangelie bood.

Het was iets nieuws, dat de Regeering zooveel vertrouwen stelde in de Zending en zelfs in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, waar men voorheen de Zending hooghartig voorbij ging, laaide plotseling de belangstelling van vijandige zijde op voor deze Soemba-regeling. Gouverneur-Generaal Idenburg, die de regeling ontwierp werd door Mr. Marchant Idenburg.
scherp aangevallen.

De Zending besloot het aanbod aan te nemen en zocht een uitnemend Op zoek.
onderwijsman, met groot organisatietalent, die de geheele verantwoordelijkheid van het onderwijs zou dragen.

Maar waar school die man?

En ziehier nu weer Gods leiding.

In 1909 hield de Heer H. Colijn te Wanswerd aan de Streek, in 't Colijn.
hooge Noorden van Friesland een rede over Indië, en 't was bij die gelegenheid, dat de Geref. Predikant aldaar, Ds. P. D. de Groot de aandacht vestigde op den Heer Tj. v. Dijk, als een man met meer dan Tj. v. Dijk.
gewone gaven en een warm hart voor de Zending.

We meenen dat het daardoor was, dat de Kerken in 1911 niet lang behoeften te zoeken naar den rechten man op Soemba, maar dadelijk Tj. v. Dijk kozen, inmiddels Hoofd der school te Gauw bij Sneek geworden, die na twee jaar voorbereiding in 1913 naar Soemba ging.

Van toen af ging 't met 't onderwijs in snel tempo vooruit en thans Snel tempo.
(1930) telt geheel Soemba reeds 59 volksscholen met ongeveer 3500 leerlingen.

Om die scholen geregeld van geschikt inlandsch personeel te voorzien, Normalschool
1913.

- bleek het noodig een Normaalschool op te richten, waar ze opgeleid en gevormd konden worden als goeroe (onderwijzer). Aan 't hoofd van die Normaalschool, reeds in 1913 te Pajeti gesticht en waarvan de Heer Tj. v. Dijk eerst de leiding had, (die vervangen werd door zijn vrouw als hij op inspectiereis was) werd in 1920 de Heer Mobach geplaatst.
- 1920 Mobach. De Normaalschool werd bevolkt door de beste leerlingen der volkscholen en leverde na enkele jaren ongeveer tien goeroe's per jaar.
- De Heer Tj. v. Dijk kon na 1920 dus alle kracht besteden aan schoolstichting, schoolbezoek en schoolverbetering.
- 4e post 1913. In 1911 vertrok Ds. Krijger naar Soemba en arriveerde in 1912 te Pajeti, om tijdelijk Ds. Wielenga, die met verlof naar Holland ging, te vervangen. Het jaar 1913 zou een belangrijk jaar worden voor de Soemba-Zending.
- Wegens de dreigende terugkomst der Roomschen te Laora brak Ds. Wielenga zijn verlof af en kon Ds. Krijger naar Karoeni (West-Soemba) gaan. Zoo hadden we dus vier posten: Melolo, Kambaniro, Pajeti en Karoeni.
- Karoeni. In 1913 ging zuster Lock als hoofdverpleegster naar 't ziekenhuis van Pajeti.
- 1913 taal-geleerde. In 1913 bood het Ned. Bijbelgenootschap aan de kosten van opleiding, uitzending en onderhoud van een taalgeleerde voor zijn rekening te nemen. De Geref. Kerken waren totaal vrij in den man harer keuze.
- Voorwaar een nieuwe verrassing!
- Onvlee 1926. In 1926 kon zodoende Dr. Onvlee naar Soemba worden gezonden. Hij heeft een mooie taak.
- Onderzoek van taal en letterkunde, waarin ook primitieve volken als de Soembaneezen hun denken en gevoelen vastlegden, is Zendingsarbeid in 't vollen zin.
- Het vraagt veel talent en geduld en liefde.
- Eerst wanneer de heidenen het Christendom zijn binnengegaan, zoeken en vinden ze zelf de uitdrukkingvormen en groeit als het ware de taal van hun toekomstigen Bijbel.
- Laatste hand. De Bijbelvertaling is dus de laatste hand leggen aan 't Zendingswerk. Aan de Bijbelvertaling gaat bijna altijd een vrije vertaling van een stel Bijbelsche verhalen vooraf.
- Dat deed Dr. Adriani ook bij de Toradja's in Posso, dat op Celebes ligt.
- Bijbelvertaling. Ds. Wielenga schreef de Bijbelsche verhalen voor Soemba. Dr. Onvlee mag straks de kroon op 't werk leveren: n.l. de Bijbelvertaling in 't Soembaneesch.
- Het stille Pajeti werd langzamerhand een groote Zendingsgemeente, die zich door de helpers en leerlingen en patiënten prachtig uitbreidde. Na al dezen voorbereidenden arbeid kon de Evangelieprediking meer op den voorgrond komen. Elken Zondag werd in Pajeti twee maal gepreekt in één der ziekenzalen.
- In 1921 vertrok Ds. Wielenga met verlof naar Holland, maar mocht

- op medisch advies niet terugkomen. Hij is 17 jaren (1904—'21) de bezielde leider der Soemba-Zending geweest, en de ridderorde die hem siert is verdiend. 1904—1921
Wielenga.
- In 1924 werd hij opgevolgd door Ds. Lambooij. 1924—heden
Lambooij.
- In 1913 had Ds. Krijger zich voorgoed te Karoeni gevestigd. Het jaar 1914 bracht groote rouw, doordat binnen 24 uur twee van hun kinderen stierven. Karoeni.
- In 1915 ging hun pastorie in vlammen op.
- Het was de derde pastorie, die door de handen van kwaadwilligen viel. 1913—14—15.
- In 1916 werden de eerste vijf Soembaneezen gedoopt, en vierden met de gemeente, die voor een groot deel uit de gezinnen der helpers bestond, het Heilig Avondmaal.
- Die eerste, geestelijke buit van het Evangelie kwam verrassend spoedig, als men in aanmerking neemt, dat op andere Zendingsterreinen soms 25 tot 40 jaar gezaaid moet worden, vóór men de eerstelingen van den oogst binnenhaalde. 1913—14—15.
Eerstelingen.
- Ook te Karoeni was een ziekenzaaltje, dat zich spoedig vulde met patienten.
- Op tal van plaatsen werd Zondags het Evangelie in hun eigen taal gebracht en soms luisterden honderden Soembaneezen met aandacht. Evangelie.
- Het Evangelie reist met de helpers van kampong tot kampong.
- Op Pinksterdag 1921 werden te Tanggeba 21 Soembaneezen gedoopt. Tanggeba.
Een begin van een Christendorp dus.
- Na dit hoogtij was 't hoognoodig dat Ds. Krijger met verlof ging, terwijl Ds. Colenbrander tijdelijk deze veelbelovende arbeid overnam. In 1923 zonden de kerken versche hulp naar Karoeni. Ds. W. v. Dijk.
- Ds. W. v. Dijk (broeder van Tj. v. Dijk te Pajeti) nam heel West-Soemba over, en wel keerde Ds. Krijger in 1923 te Karoeni terug, maar hij kreeg nu alleen de opleiding van inlandsche helpers voor de Evangelieprediking voor zijn rekening. Opleidings-
school 1923.
- Snel groeide nu de arbeid uit.
- In 1923 waren op West-Soemba 50 Christelijke Soembaneezen, in 1924 reeds meer dan 100, in 1930 ruim 400. De medische dienst op Soemba groeide uit tot een groot hospitaal te Wai-Kaboebak, van ruim 50 bedden, met Dr. Berg als geneesheer-directeur en Dr. Veldstra als operatiedokter. Hospitaal 1930
- Dit moeder-hospitaal heeft 1 hulpziekenhuis te Tenggoë. Meerdere zullen wel spoedig volgen.
- In 1929 hebben er reeds 1200 patienten in 't ziekenhuis gelegen, terwijl er bovendien 6500 patienten (dat is 10 % van de bevolking van West-Soemba) op andere wijze geholpen werden.
- Zoo is Soemba, door rampen en tranen heen, een arbeidsveld geworden, waar de ruischende oogst voor Christus jaar op jaar al rijker wordt binnengehaald. Ruischende
oogst.

VRAGEN :

1. Met wie en wanneer begint de Soembaneezen-Zending ?
2. Waarom wilde men ophouden en wie zette in 1902 door ?
3. Wat was de intreetekst van Ds. Wielenga en kwam die de eerste tijden ook uit ?
4. Wat schreef Ds. Wielenga na den pastoriebrand van 1905 ?
5. Hoeveel pastories zijn er op Soemba verbrand, waar en wanneer ?
6. Noem het groote Zendingsdoel (hoofddienst) en de twee hulpdiensten.
7. Met welken hulpdienst begon Ds. Wielenga en hoe noemden ze hem ?
8. Welke Radja veroorzaakte de 2e pastoriebrand in 1906 en waarom ?
9. Wanneer kreeg Ds. Wielenga de 1e school en vertel hoe die er uitzag.
10. In welke 2 dorpen van West-Soemba kregen ze in 1909 en 1910 een school ?
11. Wat belangrijk voorstel deed de Regeering in 1909 aan de Zending ?
12. Wat werd van G. G. Idenburg in de 2e Kamer gezegd ?
13. Wie werd aangewezen als schoolopziener van Soemba ?
14. Hoeveel scholen zijn er nu en hoeveel leerlingen ?
15. Wanneer werd de Normalschool opgericht, waar, wie was eerst Hoofd en wie na 1920 ?
16. Wanneer, waar en door wien werd de 4e Zendingspost op Soemba bezet ?
17. Wie is taalgeleerde op Soemba, door wie wordt hij betaald en wat is zijn werk ?
18. Hoelang is Ds. Wielenga op Soemba geweest en wie heeft hem in Pajeti opgevolgd ?
19. Wat gebeurde in 1914, in 1915, in 1916 op West-Soemba ?
20. Welke gemeente werd op Pinksterdag 1921 gebouwd ?
21. In 1923 werd Karoeni door een nieuwen missionairen Predikant bezet; wie was dat ?
22. Wat werd in 1923 te Karoeni opgericht en wie werd daar docent ? (leeraar).
23. Waar staat 't hospitaal op West-Soemba, wanneer gesticht en welke 2 dokters ?

Schema : Soemba-Zending.

Op Soemba zijn 4 posten.

1. Melolo : Ds. Pos 1890—1904. Ds. Colenbrander 1909—1927.
2. Kambaniroe : J. J. v. Alphen 1889—1893. Ds. de Bruijn 1892—1927.
3. Pajeti : Ds. Wielenga 1904—1921,
Ds. Lambooy 1924—heden,
Mobach : Hoofd Normalschool voor goeroe's,
Tj. v. Dijk : Schoolopziener van Soemba.
4. Karoeni : Ds. Krijger 1913—1923.
Ds. W. v. Dijk, 1923—heden.
Ds. Krijger : Opleidingsschool voor helpers tot den
Dienst des Woords. (1923—heden).

Bovendien te Wai—Kaboebak :

hospitaal : Dr. Berg en Dr. Veldstra.

taalgeleerde : Dr. Onvlee.

INHOUD.

HOOFDSTUK I.

De zorg der Oost-Indische Compagnie voor het geestelijk welzijn der Indische bevolking..... pag. 3—11

HOOFDSTUK II.

Iets uit de geschiedenis van Soemba pag. 12—15

HOOFDSTUK III.

Iets over land, volk en godsdienst der Soembaneezen pag. 16—20

**De geschiedenis der Zending op Soemba
(1877—heden).**

HOOFDSTUK IV.

Voorgeschiedenis en tijd van wisseling 1877—±1902 pag. 21—24

HOOFDSTUK V.

Rustige opbouw van de Savoeneesche gemeente Melolo (1890—heden) pag. 25—29

HOOFDSTUK VI.

Rustige opbouw van de Savoeneesche gemeente Kambaniroe (1894—heden) pag. 30—32

HOOFDSTUK VII.

De Soembaneezen-Zending 1904—heden pag. 33—39

Wendingkaart O.I.C.
± 1600 - 1800.
behoort bij Hoofdstuk I

